

Йоана Сиракова, доц. д-р
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
i.sirakova@uni-sofia.bg

IMITATIO VEL AEMULATIO: ОМИР И ТЕОКРИТ VS ВЕРГИЛИЙ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА „КРИТИКА НА ПРЕВОДА“ АВЪЛ ГЕЛИЙ (IX. 9)

Резюме:

В книга IX, глава 9 на „Атически нощи“ Авъл Гелий ни представя пример за своеобразен литературен *synkrisis* през призмата на преводаческата проблематика. Съпоставяйки Омир и Вергилий и Теокрит и Вергилий, Авъл Гелий разглежда преводаческите практики от гледна точка на критиката на превода. Схващанията на Авъл Гелий за преводната дейност се разкриват в анализа на специфичното напрежение между идеите за верността на превода и художественото претворяване на оригинала. Погледът на Авъл Гелий към превода се разкрива през специфичната употреба на критическия метаязик.

Ключови думи: преводознание, критика на превода, Авъл Гелий

Yoana Sirakova, Assoc. Prof.
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
i.sirakova@uni-sofia.bg

IMITATIO VEL AEMULATIO: HOMER AND THEOCRITUS VS VIRGIL THROUGH THE EYES OF THE “CRITIC OF TRANSLATION” AULUS GELLIUS (IX. 9)

Abstract

In Book IX, Chapter 9 of *Attic Nights*, Aulus Gellius presents an example of a kind of literary *synkrisis* through the prism of the problem of translation. By juxtaposing Homer and Virgil and Theocritus and Virgil, Aulus Gellius examines translation practices from the perspective of translation criticism. A thorough analysis of the specific tensions between ideas of faithfulness of translation and artistic rendering of the original is presented, thus revealing the author's conceptions of the activity of translation. The use of critical metalanguage is further indicative of Aulus Gellius' view of translation.

Keywords: translation studies, translation critique, Aulus Gellius

Ще се опитаме в този текст да анализираме интерпретацията на Авъл Гелий на въпроса за подражанието (*imitatio*) и за съревнованието (*aemulatio*) съгласно глава 9 от книга IX на „Атически нощи“ през призмата на критиката на превода, чиито белези ще търсим и на която се опира авторът, за да представи Вергилий едновременно като подражател, но и като творец. Във фокус на нашия интерес ще поставим схващанията на Авъл Гелий в сравнение със съвременните разбирания за преводаческа интерпретация от позициите на критиката на превода. Ще разгледаме как Авъл Гелий тълкува разликите между оригиналния текст и неговите преводни адаптирани версии. В подобен контекст ще бъде дискутиран въпросът дали и доколко използването на превода се явява обективен критерий за литературното съревнование или се схваща като реторически инструмент в анализа на творчеството на сравняваните автори и за

оценка, защита или критика на определени автори. Тези въпроси ще бъдат разгледани на основата на спецификите на езика на Авъл Гелий в ролята му на критик на превода.

Авъл Гелий третира различни аспекти на превода в няколко глави от „Атически ноци“, като част от преводната проблематика може да бъде проучвана и на основата на неговите собствени преводи. В случая обаче ни интересуват проявите на Авъл Гелий като критик на превода и оттук и на литературата. Често тези глави се фокусират върху различни аспекти на езика, преводачески практики и предизвикателства пред превода от гръцки на латински език. В II.23 Авъл Гелий разглежда въпроси, свързани с превода на гръцките произведения на латински език (по-специално на комедиите), сравнявайки откъси от комедиите на Менандър и Цецилий. Като се спира на предизвикателствата в предаването на синтактичните особености на оригинала, на идиомите и игрите на думи в различна езикова и културна рамка, той дава примери за влиянието на превода върху смисъла и стила на даден текст. В XVII.10 през погледа на философа Фаворин, чиито думи предава, Авъл Гелий обсъжда значимостта на верния и точен превод, като противопоставя буквализма на творческия подход. Примерът, който служи за сравнение на двете различни трактовки на образността на текста в тази глава, е описанието на изригването на вулкана Етна у Вергилий (*Aen.* III. 570 и сл.) и у Пиндар (*Pyth.* i.21 и сл.). Промените в „превода“ са разгледани не само като езикови трансформации от типа на пропуски, добавки, преводачески решения по отношение на лексикалния подбор или изменения в семантичните полета на думите от двата паралелни откъса, но и като въздействие върху стила и образността на текстовете.

Глава 9 от книга IX на „Атически ноци“ е една от най-забележителните глави, в която Авъл Гелий анализира Вергилиевите преводи и адаптации на буколическата поезия на Теокрит. Разгледани са някои трудности и нюанси при превода на поезия от гръцки на латински език, като е засегнат и въпросът за запазването на верността към оригинала и съобразяването с езиковите различия. В този текст Авъл Гелий критикува отклоненията от гръцкия оригинал – идиомите на Теокрит, във Вергилиевите „Еклоги“, предлагайки своята (в рамките на традицията) гледна точка за формирането на римската литература от гръцките ѝ предшественици. В същата глава на сравнителен анализ е представен и пасаж от Омировата „Одисея“ и Вергилиевата „Енеида“, макар и индиректно през погледа на Валерий Проб.

Няколко ключови и често цитирани в историята на превода думи на предшественици на Авъл Гелий ще ни дадат възможност да поставим разглежданата глава от „Атически ноци“ и схващанията на нейния автор в по-широкия контекст на

преводната дейност и вижданията на римските автори за нея. Преводаческата дейност е елемент на ораторското изкуство, инструмент за усъвършенстване на стила на оратора (и в по-широк план – на писателя). Цицерон експлицитно заявява, че превежда „не като преводач, а като оратор“¹ (*nec ... ut interpretes, sed ut orator* (Cicero 1949: *Opt. Gen.* 14). Плиний Млади съветва занимаващите се с литература да започнат с нещо полезно, а именно да „превеждат или от гръцки на латински, или от латински на гръцки“ (*utile in primis... vel ex Graeco in Latinum vel ex Latino vertere in Graecum...* (Pliny the Younger 1915: *Ep.* VII.9.2), защото така се постига „бляскавост на думите“ (*splendor verborum*), „изобилие на фигурите“ (*copia figurarum*) и „сила на изложението“ (*vis explicandi*). Квинтилиан дава подобен съвет на ораторите, коментирайки как може да се постигне изобилие (*copia*) на думите и леснина (*facilitas* (Quintilian 1922: *Inst.* X.5.1) в изразяването: *vertere Graeca in Latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant* (*Inst.* X.5.2) – „нашите древни оратори смятаха за най-добре да превеждат гръцките писания на латински“. Впрочем Авъл Гелий също използва превеждането за упражнение: *verba... ex Symposio Platonis...exercendi gratia in Latinam orationem versa* (Gellius 1927: *Att.* XVII.20) – „думи от „Пир“ на Платон преведени за упражнение на латински език“.

Думите на Хораций *nec verbo verbum curabis reddere fidus / interpretes* (Horace 1942: *A.P.* 133–4) – „не ще се грижиш да предаваш дума с дума като верен преводач“, можем да положим на границата между подражанието (*imitatio*) и превода. Този стих с дълготрайна традиция и противоположни тълкувания в историята на превода представлява част от съветите на Хораций към младите писатели за начините, по които трябва да избират и третират своите теми: да следват познати сюжети или да си измислят подходящи (*A.P.* 119); да се занимават по-добре с троянската песен, отколкото с непознати и неизвестни теми (*A.P.* 128–30); подражанието дума по дума, както би подхождал верният преводач², не се препоръчва (*A.P.* 133–4), с други думи, в подражанието следва да бъде вложено творчество. В този контекст, от една страна, Хораций използва думата *imitator* (*A.P.* 134) с негативно значение, приравнявайки го на преводач, който превежда дума по дума. От друга страна, насърчава подражанието в подбора на известни образци, които да бъдат претворявани. В споменатото писмо на

¹ Преводите са мои с цел да са максимално близки до оригинала.

² Брок илюстрира разпространения подход за буквален превод, простиращ се от библийските текстове към всички преводи от гръцки на латински и бележещ превода чак до Ренесанса, с предговорите на Боеций към превода на Порфирий (през VI в.) и на Джон Скот към превода на Псевдо-Дионисиевия корпус (през IX в.), в които те изразяват опасенията си, че ще бъдат порицани с „укорителния етикет на Хораций *fidus interpretes*“ заради възприетия от тях буквален стил на превода (Brock 1979: 70).

Плиний преводът се явява инструмент на подражанието: *quo genere exercitationis ..., praeterea imitatione optimorum similia inueniendi facultas paratur* (Pliny the Younger 1915: Ep. VII.9.2) – „с какъвто род упражнение..., освен това и с подражание на най-добрите [автори] се постига способност за откриване на подобни [теми]“. Аналогичен е и подтекстът на цитираните пасажии на Квинтилиан, макар и подражанието да не е изразено експлицитно: лекотата в писането и богатството на речта могат да се постигнат най-напред посредством превода от гръцки на латински.

Превеждането и подражанието едновременно служат на целта на съревнованието (*aemulatio*)³ с авторите и произведенията-модели. След като е дал съвети на приятеля си Фуск за упражненията в превеждане и подражаване, Плиний обвързва тези дейности и с понятието *aemulatio* (съревнование, съперничество): *nihil offuerit quae legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi aemulum scribere lectisque conferre* (Ep. VII.9.3) – „нищо не би попречило, ако си прочел неща само за да запомниш основното и съдържанието, да пишеш като съперник и да сравняваш с прочетеното“. Имитацията и превеждането представляват припокриващи се термини в римската традиция, без да съществува ясно разграничение и дефиниран обхват на едната или другата дейност и това е валидно и за самия Авъл Гелий⁴, който подчинява преводаческата си практика едновременно на стилистичното упражняване и съперничеството с гръцките образци. И подражанието чрез превод, и преводът като подражание са схващани като възможности за съревнование (Beall 1997: 219), което представлява формиращата сила и необходимата съставка за продуцирането на нови текстове, като „формалното подражание и стилистичното съревнование могат да се комбинират в едно упражнение“ (Beall 1997: 222). Трите термина (*interpretatio* (с всички синоними, обозначаващи превода), *imitatio*, *aemulatio*) са дотолкова обвързани в традицията на римската творческа дейност, че могат да бъдат разглеждани като аспекти на един и същи процес – превода. Брюно Рошет вижда в отношенията между трите понятия своеобразна триделна типология на превода. Подражанието чрез превод се

³ Темата за съревнованието и подражанието е достатъчно обширна, но за целите на този кратък текст, фокусиращ се единствено върху глава 9 от книга IX на *Атически ноци*, не е нужно и не е възможно да бъде изчерпателно представена. Някои последни изследвания по темата са представени в Whitton 2019, Allan 2014, Dardenay 2013, McElduff 2013, където в индекс са събрани думите, обозначаващи превода в латинския език, като съществуват и по-обширни изследвания върху съперничеството, излизащи извън полето на литературния феномен към политиката, социалните взаимоотношения, включително и в гръцки контекст като Damon, Pieper 2019.

⁴ Стивън Бийл (Beall 1997) се спира именно на преводаческата практика на Авъл Гелий, за да обоснове взаимното влияние и взаимозаменяемостта на *imitatio* (подражанието) и *interpretatio* (превода), както и смислова им обвързаност с *aemulatio*.

проявява в три различни форми: *interpretatio* – буквален превод, най-близък до оригинала, *imitatio* – претворяване на формата на оригинала при запазване на основното съдържание, *aemulatio* – цялостно претворяване на формата и съдържанието на първоизточника (Rochette 1995: 259). Трите примера на Авъл Гелий добре илюстрират тези три типа превод.

Още в началото на своето изложение в IX.9 Авъл Гелий посочва ясно темата на дебата: превода и доколко добре (*bene*) и подходящо (*apte*) или неблагоприятно (*inprospere*) Вергилий е превел някои места от Омир. В първите 5 изречения той използва 5 пъти думата *vertere* („обръщам, превеждам“), един от глаголите в латинския език, които обичайно се използват, за да означат преводния акт. В тези първи думи авторът излага общи принципи за преводната дейност, които бележат дълготрайната ѝ традиция до нашето съвремие. От една страна, Авъл Гелий показва ясно съзнание за резултатите от междуетниковата трансформация от изходния към целевия език: при превод приемният език не е възможно да запази начина на изразяване на езика-източник, нито преводачите трябва да се стремят към подобна цел (*ut omnia omnino verba in eum in quem dicta sunt modum vertamus* (Gellius 1927: IX.9.1) – „да превеждаме абсолютно всички думи по този начин, по който са казани“ . Буквалният превод бива подложен на критика, доколкото води до загуба на прелестта (*gratia*) на повечето думи, които *a priori* се съпротивляват (*quasi invita et recusantia* (IX.9.2) – „сякаш нежелаещи и отказващи“) на насилствен (*violentius*) пренос (*transferantur*). От друга страна, биват открити особености и на процеса на превода, който винаги се характеризира с пропускането (*reliquit, reliquisse, omiserat* (IX.9.3–5), заместването (*substituit* (IX.9.5) или съхраняването на определени думи и изрази. Когато Вергилий възпроизвежда (*effingeret*) гръцкия текст, той по желание или по необходимост пропуска (*partim reliquit* – „отчасти е изоставил“) някои места, други изразява и съхранява (*alia expressit* (IX.9.3) – „други е изобразил“).

Първото сравнение, което Авъл Гелий представя, е на два стиха от петата идилия на Теокрит и третата еклога на Вергилий.

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἡ Κλεαρίστα τὰς αἴγας παρελθόντα καὶ ἀδύ τι ποπυλιάζει. (Theoc. Id. 5. 88–89)	Malo me Galatea petit, lasciva puella, et fugit ad salices et se cupit ante videri. (Verg. Ecl. III. 64–65)
Замеря и с ябълки козаря Клеариста, докато той козите подкарва, и нещо приятно подсвирква.	С ябълка ме Галатея замеря, игриво момиче, и бяга към върбите и желас да бъде видяна преди това.

Коментарът към пасажа е кратък и изцяло оценъчен, без детайли или задълбочаване в съдържанието на стиховете и разликите между гръцкия и латинския текст: Вергилий е пропуснал нещо, но това, с което е заместил пропуснатото, е дори „по-приятно и по-изящно“ (*iucundius lepidiusque* (IX.9.5). По пропуснатото от Вергилий можем да съдим към кои особености на неговия превод Авъл Гелий е насочил своето внимание и е определил като по-приятни и по-изящни от тези у Теокрит. Вторият стих на Теокрит е преработен у Вергилий, като най-характерната и рядка дума в него е глаголят *ποπυλιάζω*, който притежава специфично значение – пляскам, мляскам (за звука, издаван от устните за целувка); подсвирквам (за укротяване на буйни коне). Еквивалентност в случая следва да бъде търсена на ниво на образността: образа на раздаващата въздушни целувки или подсвиркваща Клеариста на Теокрит Вергилий замества с Галатея, характеризирана като „игриво момиче“ (*lasciva puella*), което се отдалечава към върбите, елемент на идиличния *locus amoenus*, опитвайки се да привлече вниманието към себе си и да бъде забелязана.

Следващото сравнение, отново между Теокрит и Вергилий, преминава на друго, по-ниско ниво на съответственост, а именно на нивото на израза и на ниво на думата. Тук Авъл Гелий предлага по-детайлен сравнителен анализ с елементи на критика към превода-имитация, като съсредоточава интерпретацията си върху непреводимото, необичайното, а именно израз със силна емоционална окраска, прагматично маркиран в гръцкия текст.

Τίτυρ', ἐμὶν τὸ καλὸν πεφύλημένε, βόσκει τὰς αἴγας Καὶ ποτὶ τὰν κρίναν ἄγε, Τίτυρε· καὶ τὸν ἐνόρχαν Τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο, μή τι κορύξῃ. (Theoc. Id. 3.3–5)	Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum Occursare capro, cornu ferit ille, caveto. (Verg. Ecl. IX.23–25)
Титире, мене много обични, паси козите и към извора ги води, Титире. И от козела, от либийския козел, се пази да не би да се удариш.	Титире, докато се върна, кратък е пътят, паси козичките, И напасени води ги за пиене, Титире, и сред воденето Пази се да не се натъкнеш на козела, онзи удря с рога.

Отново фокусът на Авъл Гелий е върху пропуснатото, но за разлика от първия пример той го оценява като „много по-прелестно в гръцкия стих“ (*in Graeco versu dulcissimum*

(IX.9.7), тоест в оригинала, и като „предпазливо изпуснато“ (*caute omissum* (IX.9.7) от Вергилий. Съревнованието в случая е в полза на гръцкия поет. Според Авъл Гелий обръщението към Титир „мене много обични“ (ἐμὶν τὸ καλὸν πεφίλημένε) е изразено с необичайни думи (*verba non translaticia*)⁵ и притежава „някакво естествено очарование“ (*cuiusdam nativae dulcedinis* (IX.9.8). Еквивалентът за този израз у Вергилий е *dum redeo, brevis est via* („докато се върна, кратък е пътят“), който според някои коментатори също представлява израз на привързаност (Ochman 2013: 81), макар да не е експлицитно изразена както у Теокрит. Авъл Гелий обаче не се спира на съответствието в латинския текст, а изтъква достойнствата на оригинала, които поради граматичните особености (най-вече в характерната за гръцкия език употреба на причастие, както и особената форма τὸ καλόν, която в случая се схваща като наречие⁶) и прагматичната маркираност на „хомоеротична изповед“ (Ochman 2013: 81) той определя като необичайни, следователно труднопреводими, и носещи вродена прелест. Можем да спекулираме за причината Вергилий да замести този израз в своя превод-имитация⁷, но ако ги разглеждаме в интратекстуалната рамка на текста, бихме могли да забележим последователността в посочените от Авъл Гелий доводи спрямо първоначалните параграфи (IX.9.1–2), в които той изрично уточнява, че не всички думи подлежат на превод и могат да бъдат предадени по начина, по който са формулирани в оригинала, красотата им (*gratia*) винаги се губи.

Другата забележка на Авъл Гелий към сравняваните пасажии засяга използвания от Вергилий еквивалент *capere* (кастриран козел) като съответствие за Теокритовото ἐνὸρχας (козел). С изключение на пропуснатата фраза и неподходящия еквивалент Авъл Гелий оценява останалата част от пасажа като предадена *non infestiviter* („не неизящно“, „не грубо“). Охман загатва за някои от изяществата на Вергилиевата адаптация, които

⁵ Рядко срещаното прилагателно *translaticius* в случая поставя проблем: в повечето преводи (на български език не разполагаме с превод на тази глава от *Атически ноци*) то е предадено като „преводим“, в резултат на което гръцкият израз се дефинира като „непреводим“. Значението на прилагателното обаче според Lewis & Short Latin-English Dictionary е „предаден“, „предаван“, „съхранен чрез трансмисия“, „наследствен“, „обичаен“, основно в юридически контекст, както и „обичаен“, „общоприет“, като препратката към Авъл Гелий IX.9.8 е именно към това второ значение на думата.

⁶ Според Liddell, Scott, Jones Greek-English Lexicon (LSJ) именно в този стих на Теокрит τὸ καλόν се използва като наречие: Adv.:—Poets freq. use neut. καλόν as Adv., κ. ἀεῖδειν Il. 18.570, Od. 1.155; καλὰ Il. 6.326; later τὸ κ. Theoc. 3.3, 18, Call. Epigr. 53, Herod. 1.54. LSJ е достъпен на адрес <https://logeion.uchicago.edu/>. Тази особеност е отбелязана и от Ochman 2013: 81, n. 27.

⁷ Мнението на Охман, че пропускът се дължи на относителната неприемливост на изразяването на хомосексуална любов между литературните персонажи в Рим и приемливостта ѝ в Гърция (Ochman 2013: 81), ни се струва недостатъчно обосновано, дори и при допускането, че в случая говори самият Вергилий през цитиране на друг персонаж, Меналк, както посочва Квинтилиан (*Inst.* 8.6.47) (Ochman 2013: 81, n.29).

включват глаголната форма *pasce* („паси“) с близко звучене до гръцката *βόσκει*, полиптотите *pasce/pastas, age/agendum*, положението на израза *age Tityre* в същата метрическа позиция, в каквата е идентичният гръцки израз *ἄγε Τίτυρε*, както и цялостната структура и метрично оформление на стиховете в сравнение с простотата на поетиката на Теокрит (Ochman 2013: 82). Но може би най-интересното наблюдение засяга идентичната на използвания в гръцкия текст предлог *potí* („към“) употреба и позиция в стиха на формата *potum* (букв. „за пиене“) като своеобразен случай на хомофонен превод (Ochman 2013: 82).

Последният пример, който Авъл Гелий привежда в съревнованието, представлява Омирово сравнение на Навзикая с Артемида и на Дидона с Диана у Вергилий, с което връща критическия си анализ на превода към нивото на образността на текста.

Οἷη δ' Ἀρτεμις εἶσι κατ' οὐρεος ἰοχέαιρα, Ἦ κατὰ Τηϋγετον περιμήκετον ἦ Ἑρύμανθον Τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείης ἐλάφοισιν· Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο, Ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ· Πασάων δ' ὕπερ ἥ γε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα, Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,— (Hom. <i>Od.</i> 6.102–108)	Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi Exercet Diana, quam mille secutae Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Illa pharetram Fert humero gradiensque deas supereminet omnis. Latoniae tacitum pertemptant gaudia pectus. (Verg. <i>Aen.</i> I.498–502)
Каквата Артемида ще иде в планината със стрела в ръката или в превисокия Тайгет или в Еримант, радвайки се на глигани и бързи кошути, и там заедно с нея нимфи, дъщери на егидоносеца Зевс, владетелки на нивя, играят; и е радостна в душата си Лето: над всички тя (Артемида) държи глава и чело, и лесно се откроява, ако и всички да са красиви,	Каквата по бреговете на Еврот или по хълмовете на Цинт се упражнява Диана, която хиляди, следващи я, оттук и оттам се събират Ореади. Онази колчан носи на рамо и вървейки, превъзхожда всички богини. Радост прониква в мълчаливата гръд на Латона.

Тук Авъл Гелий показва едно дистанциране в тълкуването на Вергилиевата адаптация на Омировото сравнение, като се опира на авторитета на друг римски

граматик и критик, Валерий Проб⁸, и предава неговата негативна оценка за превода-адаптация. Вергилий не е предал никога „нищо толкова неблагоприятно“ (*nihil tam inprosperum* IX.9.12) като тези „много красиви стихове“ (*versos hos amoenissimos* IX.9.12) на Омир за Навзикая. Дискусията се пренася на нивото на стилистична еквивалентност, посредством която се изграждат образите в сравняваните откъси. Навзикая със своите сродници, забавляваща се в безлюдни места, правилно и подобаващо (*recte atque commode*) е сравнена у Омир с ловуващата сред полски богини по планинските хълмове Артемида (IX.9.14). Но Дидона, пристъпваща в града сред тирийските първенци в достолепно облекло и със стройна походка, отдадена изцяло на строежа на града и на бъдещото царство, никак не може да бъде уподобена на игривата и ловуваща Диана (IX.9.14). Допълнителна критика към образността у Вергилий е липсата на описание на ловната сцена и споменаването единствено, че Диана носи колчан на рамо, сякаш той е войнишка торба (*sarcina*) или товар (*onus*) (IX.9.15).

Освен върху описанието на образите на Навзикая/Артемида и Дидона/Диана Авъл Гелий се спира и на образите на Лето/Латона. Критиката е насочена към стиловите характеристики на изобразяването на емоциите в двата текста, на които според автора липсва дълбочина в превода. Авъл Гелий разгръща в силно стилистично маркиран пасаж Омировия израз *γέγηθε δὲ τὲ φρένα Λητώ* („и е радостна в душата Лето“), за да изрази предизвиканите от него емоции: *gaudium gaudeat genuinum et intimum atque in ipso penetranti cordis et animae vigen* (IX.9.15) – Лето „се радва с естествена и най-дълбока радост и е изпълнена с живот в самата дълбина на сърцето и душата си“. Според Авъл Гелий/Проб радостите у Вергилий са „безчувствени, лековати, вяли и сякаш плаващи на повърхността на сърцето“ (*pigra et levia et cunctantia et quasi in summo pectore supernantia* IX.9.15). Стихът, описващ радостта на Латона у Вергилий, е лишен от висотата и дълбочината на изображението и заради употребата на глагола *pertemptant* („проникват“), който според автора е с неясно значение в контекста (IX.9.16). Най-силна критика е отправена към пропускането на „цвѐта на самото цяло място“ (*florem ipsius totius loci* IX.9.16). Авъл Гелий/Проб възприема стиха *Ῥεῖα δ' ἀργινώτῃ πέλεται, καλαὶ δὲ τὲ πᾶσαι* („и лесно се откроява, ако и всички да са красиви“) като есенцията в описанието на образа на Артемида и кулминационен момент на сравнението. Вергилий не е следвал достатъчно близко Омировото изображение, а го е заменил с „вървейки, превъзхожда всички богини“ (*gradiens deas supereminet omnis*), с

⁸ Присъствието на името на Валерий Проб дава основание на Гарчеа да разглежда анализа на разликите между двамата автори през формата на т.нар. *progymnasmata* (Garcea 2009: 22–23).

което е отнел от въздействието на оригинала и от блясъка и интензитета на описанието на красотата на Артемида, тъй като във възприятия на Авъл Гелий не съществува „по-голяма и по-съвършена възхвала на красотата“ (*nulla maior cumulatione pulcritudinis laus* IX.9.16) от това красотата да изпъква и да бъде разпознаваема сред красотата.

Сравнителният анализ на Авъл Гелий показва загриженост за верността на превода и същевременно отразява специфичното напрежение между буквалната точност и художественото претворяване. Опирайки се на конкретни примери, в които езикът на Вергилий се разминава с гръцкия език на Теокрит, той повдига въпроси за баланса между запазването на особеностите и образността на оригинала и адаптирането му в приемната среда. Внимателното вглеждане в сравнението на Авъл Гелий между Омир, Теокрит и Вергилий разширява контекста на римската рецепция на гръцката литература и критичното тълкуване на „преводаческите“ практики. С това авторът допринася за разбирането ни за начина, по който античните критици са оценявали интертекстуалността и културната адаптация, като внася собствената си перспектива в диалога между гръцката и римската литературни традиции.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Allan 2014: Allan, W. *Classical Literature: A Very Short Introduction*. Very short introductions. Oxford, New York: Oxford University Press.

Beall 1997: Beall, St. Translation in Aulus Gellius. – *The Classical Quarterly*, Vol. 41, N 1, pp. 215–226.

Brock 1979: Brock, S. Aspects of Translation Technique in Antiquity. – *Greek, Roman and Byzantine Studies*, Vol. 20 (1), pp. 69–87.

Cicero 1949: *Cicero in twenty eight volumes*. Vol. 2: *De Inventione. De Optimo Genere Oratorum. Topica*. Translated by H. M. Hubbell. Loeb Classical Library 386. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Damon, Pieper 2019: Damon, C., Chr. Pieper (eds.). *Eris vs. Aemulatio. Valuing Competition on Classical Antiquity*. Leiden, Boston: Brill.

Dardenay 2013: Dardenay, Al. Rome, les Romains et l'art grec: translatio, interpretatio, imitatio, aemulatio. – In: Bonnet, C. et Fl. Bouchet (eds.). *Translatio: Traduire et adapter les Ancients*. Paris: Classiques Garnier.

Garcea 2009: Garcea, Al. Aulu-Gelle, Probus et le problème de la traduction des textes poétiques. – In: Bortolussi, B., M. Keller, S. Minon, L. Sznajder. *Traduire, transposer, transmettre dans l'Antiquité gréco-romaine*. S.L: Picard, pp.17–26.

Gellius 1927: Gellius, A. *Attic Nights*, Volume II: Books 6–13. Translated by J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 200. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Horace 1942: Horace. *Satires, Epistles and Ars Poetica*. Translated by H. Rushton Fairclough. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McElduff 2013: McElduff, S. *Roman Theories of Translation: Surpassing the Source*. Routledge Monographs in Classical Studies, 14. New York, London: Routledge.

Ochman 2013: Ochmann, K. Translation Criticism in Ancient Rome. Aulus Gellius *Attic Nights*. – *Przekładaniec*, A Journal of Literary Translation. Special Issue, pp. 71–86.

Pliny the Younger 1915: Pliny the Younger. *Letters*. Translated by W. Melmoth. Vol. II. Loeb Classical Library. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons.

Quintilian 1922. Quintilian. *Institutio oratoria*. Translated by H. E. Butler. Vol. IV. Loeb Classical Library. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons.

Rochette, 1995. Rochette, Br. Du grec au latin et du latin au grec: Les problèmes de la traduction dans l'antiquité gréco-latine. – *Latomus*, T. 54, Fasc. 2, pp. 245–261. <https://www.jstor.org/stable/41537292> [пергл. 23.02.2025].

Whitton 2019: Whitton, Chr. *The Arts of Imitation in Latin Prose. Pliny's Epistles/Quintilian in Brief*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.